

REBLANT EL CLAU

al voltant de les normes de castelló (2)

UNES NOTES SOBRE EL VALENCIANISME CULTURAL EN TEMPS DE LA II REPUBLICA

per Ricard Blasco

TOTHOM sap que la primera iniciativa per una normalització de l'ortografia valenciana —aleshores en plena anarquia— correspon a la revista *Taula de Lletres Valencianes*, que en publicà una diguem-ne convocatòria o crida d'atenció al número 34 de juliol de 1930, amb el noble propòsit de treure'n la llengua dels valencians de l'estat caòtic en què es trobava. Tothom sap que van ser necessaris dos anys abans que la iniciativa d'aquesta revista —ja desapareguda el 1932— la reprengués la Societat Castellonenca de Cultura, amb el resultat que tots coneixen: les anomenades Normes de Castelló.

Res no es podrà comprendre tocant al valencianisme cultural de l'època de la II República si no partim de l'esforç acomplert per la generació de *Taula*. Generació que sovint anomenem *generació de 1930* —prenent la fita per la publicació de l'antologia *La poesia valenciana en 1930*, si bé no tots els poetes antologats són de la mateixa promoció, car n'hi ha alguns que pertanyen a la *generació de 1909*, dita també dels *solidaristes*.

Taula de lletres valencianes (1927-1930) suposà, efectivament, l'entrada en lliça d'una nova generació. Alguns dels seus membres ja havien col·laborat en revistes anteriors o fins i tot publicat algun llibret de versos, però aquestes mostres —esparses i més aviat febles— encara no donaven una idea precisa del que podria fer aquesta generació, a la qual correspongué un paper capdavanter durant el quinquenni anterior a la guerra dels Tres Anys.

Al contrari del que sol ocórrer

quan irromp una nova generació en la vida cultural, els homes que van fer *Taula* no volgueren trencar ni amb la generació immediatament anterior —són freqüents les col·laboracions de Francesc Caballero i Muñoz, Pasqual Asins, Bernat Ortín Benedito, Ernest Martínez Ferrando, Eduard López Chavarri, Josep M.ª Bayarri, etcètera— ni tan sols amb la més llunyana generació de *Lo Rat-Penat* —emmarcada en els anys 1878-1907—, encara que no podien acceptar-les sense crítica, tant més visible quan es tractava de combatre els perniciosos efectes de l'anòmala perduració del llorentinisme i del jocfloralisme.

Els homes de *Taula* (que són, exactament, Adolf Pizcueta, Francesc Almela i Vives, Enric Navarro i Borràs, Artur Perucho, Carles Salvador, Thous Llorens, Bernat Artoia) pretenien, d'un costat, dotar la cultura escrita valenciana d'un instrument *normal* d'expressió —normalitat aconseguida amb la publicació de 38 números, però també acollint a la revista els noms vàlids de les promocions precedents—, cosa que palesava la voluntat de prosseguir el curs històric cultural. Continuïtat, però no continuïsmes, car l'única ruptura manifesta era la de trencar d'un colp per tots el malefici del pairalisme llorentí-ratpenatista, que venia obligant a les nostres lletres de tancar-se en un clos ridículament local. Perquè l'altra pretensió dels redactors de la revista era empènyer la modernització de la literatura valenciana, fent-la marxar d'acord amb les tendències vigents de la literatura europea.

La resolució dels promotors de

Taula es manifestà de moltes maneres. Per exemple, incorporant-hi escriptors de la talla d'un Ernest Martínez Ferrando o un Miquel Duran de València, l'obra dels quals contenia una voluntat de modernització semblant a la d'ells, així com idèntic deler de depuració idiomàtica. O procurant atraure a les planes de la revista escriptors que fins aleshores no s'havien decidit a escriure en la nostra llengua: és el cas de Max Aub i Josep Bolea («Josep Alzira»). També, informant del bo i millor de l'art i de les lletres internacionals del moment: hi trobem referències a Henri Lenormand, Paul Valéry, Anton Giulio Bragaglia, Jean Cocteau, Sergi Diaghilew, Philippe Soupault, André Breton, Ivan Mestrovic, Ernest Glaeser, Maples Arce, Carlos Pellicer, José Gorostiza, Salvador Novo, Maurice Ravel, Sergi M. Eisenstein, Jorge Guillén, Rafael Alberti, Thomas Mann... Es tractava de sincronitzar el rellotge valencià amb l'hora d'Europa. Es tractava, també, de ventilar les estances recloses on es podrien la nostra prosa i la nostra poesia. Bé amb la provocació directa, com fou el cas de la publicació del *Manifest groc*, de Salvador Dalí, Sebastià Gasch i Lluís Montanyà, o més tard obrint la revista a la polèmica sobre l'avantguardisme, encetada per Carles Salvador i que transcendí de les planes de *Taula* a les dels diaris de més circulació de la ciutat de València. O bé menant una intel·ligent campanya, ja des del primer número, per a renovar el teatre valencià, anquilosat en la perpetuació de fórmules obsoletes. I, naturalment, intentant alhora bastir una obra creativa que respongués a tots aqueixos propòsits, obra que ja ha estat degudament valorada per Joan Fuster (*Antologia de la poesia valenciana*, 2.ª ed. 1980), Manuel Sanchis Guarner (*La Renaixença al País Valencià*, 1968) o jo mateix (*Una lectura de Carles Salvador*, pròleg a l'edició de les seues poesies publicada per la Institució Alfons el Magnànim el 1981).

Al meu parer, és evident que els qui feien *Taula*, tot i defensar criteris distints i àdhuc oposats en l'aspecte estètic, maldaven per construir un ambiente cultural *total* i que és això allò que precisament els distingeix de les generacions ante-

Pasa a la pàgina siguiente.

cessores. Per als homes de *Taula* el conreu de la literatura no podia limitar-se al *color local*, ni reduir-se temàticament al catàleg dels primers renaixentistes. Tampoc no podia ser una mera activitat residual desencastada de la resta de les manifestacions intel·lectuals. La cultura valenciana era per a ells un tot; això es veu no solament repassant els índexs de la revista, ans també observant com número rera número desfilen per les portades els artistes plàstics més avançats del període. Hi ha una voluntat integradora dels diversos aspectes culturals, integració acomplida sota un denominador comú, que és la identitat catalana. (En part, ja els *modernistes* ho havien intentat al seu temps, per bé que llurs models van ser, majorment, castellans, amb escassa incidència del *noucentisme* català; he desenvolupat aquestes idees en un article publicat al número 4 de *Cai-rell*, setembre de 1980).

Els homes de la generació de 1930 connectaren, sense recel i amb completa naturalitat, amb la literatura del Principat, on d'una altra faïso i per altres causes apuntava en aquell moment un novell esplendor. No costaria gaire de rastrejar-hi llur presència en publicacions com *La Revista*, de J. M. López Picó, en la *Revista Catalunya*, en *La Nova Revista* o en la col·lecció d'*Els nostres clàssics*, a més de la premsa diària barcelonina. No solament com a periodistes, erudits o poetes —la poesia fou el gènere que més conrearen, l'erudició el menys conreat—, ans també com a comediògrafs o narradors, si bé no tots escriviren per al teatre o en prosa. Tanmateix, coincidint amb el perigeu de *Taula*, alguns dels seus redactors van fundar la col·lecció *Nostra Novel·la* (1930-1931), que assolí més de seixanta números, editats a la cadència d'un per setmana. Un esforç més per *normalitzar* la situació cultural valenciana.

Aqueixa voluntat de «normalització» expressada amb tanta coherència pel grup de *Taula* tingué immediates conseqüències en ambients aliens. Per exemple, en la colla que fundà, el 8 de març de 1930, l'Acció Cultural Valenciana, constituïda per universitaris, que van treure a llum el setmanari *Acció Valenciana* (1930-1931). El fenomen és digne de remarcar-se per tractar-se de la primera vegada que una generació uni-

versitària proclamava les seues conviccions valencianistes. En la col·lecció de *Taula* hi trobem algun poeta sortit de les aules de la Universitat (Artola, Almela i Vives, Lluís Guarner), però la majoria dels poetes de 1930, com els de la generació precedent, eren més aviat autodidactes i la mitjana del seu nivell d'instrucció eren els estudis de magisteri (Carles Salvador, Soler i Godes, Pasqual Asins) i alguns, potser no tant. La irrupció de l'*Acció Cultural Valenciana*, composta per Emili Gómez Nadal, Lluís Querol i Roso, Felip Mateu i Llopis, Manuel Sanchis Guarner, Joan Beneyto, Francesc Carreres i de Calatayud, Antoni Igual Úbeda i altres, prometia molt. Obria un horitzó nou per a la nostra cultura.

Mentrestant, la decadència de la monarquia d'Alfons XIII i els auguris d'una convulsió política, propiciaren l'aparició del setmanari republicà *Avant* (15-IX-1930/14-X-1931), on trobem els noms d'antics col·laboradors de *Taula*: Adolf Pizcueta, Almela i Vives, Carles Salvador, Navarro i Borràs... Per bé que quasi tot l'espai d'aquest setmanari era ocupat pels temes polítics de l'hora, no hi van mancar articles de carès culturalista, continuadors en certa manera dels apareguts a *Taula*. L'evolució del valencianisme polític, estudiada per Alfons Cucó, marxa paral·lelament a l'evolució literària valenciana del període 1931-1936 i és obra, en gran part, d'intel·lectuals. L'acceptació de les reivindicacions autonòmiques pels partits de la II República abans no sensibilitzats en aquest sentit n'és un símptoma positiu, que es deu sense dubte a l'acció cultural —prèvia a la política— menada pels escriptors i els artistes valencians. I significava un notable avanç en la «normalització» del país.

Sembla indiscutible que, a partir del 14 d'abril del 1931, la «normalització» paregué que podria establir-se. Una important contribució a l'esperit «normalitzador», tant de la cultura com de la política, fou el setmanari *El Camí* (1932-1934), aparegut el mateix any que s'aprovaren les *Normes de Castelló*, l'adopció de les quals esquenejà amb tota la seua influència, que fou molta. El cos de redacció de la nova revista el formaven antics col·laboradors de *Taula*: Pizcueta, Asins, Caballero i Mu-

ñoz, Navarro i Borràs, i també el director, Joaquim Reig Rodríguez, n'havia col·laborat en aquella publicació peonera. A *El Camí* hi trobem firmes ja conegudes de *Taula* i d'*Acció Valenciana*, però també de noves, de distinta procedència, àdhuc del camp universitari i hom pogué creure que aquestes augmentarien, però no fou així. Tenim, possem per exemple, el cas de Xavier de Salas, futur director del Museu del Prado, qui després d'un breu contacte amb la revista i el nostre ambient cultural quedà «despenjat». Tanmateix, a *El Camí* es van donar condicions idònies —com abans a *Taula*— per assumir una concepció «global» de la nostra cultura.

Cal no oblidar que, d'ençà del 1929, l'editorial L'Estel venia desenvolupant una activitat continuada, publicant llibres d'innegable solvència, a més de quaderns d'orientació, alguns tan valuosos com *El País Valencià*, de Felip Mateu i Llopis; *La Llengua dels Valencians*, de Manuel Sanchis Guarner, o la sèrie d'iniciacions gramaticals de Carles Salvador. Més orientada al camp de la creació literària o de l'erudició, la tasca editorial de la Societat Castellonenca de Cultura —que publicava regularment el seu butlletí— fou molt encoratjadora per als poetes i narradors valencians; mereixen un esment especial, en aquest darrer camp, *Bolangeria de Dimonis*, d'Àngel Sánchez Gosalbo (1931); *Tomba Tossals*, de Josep Pasqual Tirado (1930) o *Fon-trobada*, de Lluís Sales Bolí (1932). Altres editorials, de menor producció, van ser la Societat Valenciana de Publicacions (1938) i l'editorial Tyrin (1931).

Tampoc no devem oblidar que el Centre d'Actuació Valencianista, creat el 1931, i que aspirà a aplegar un màxim de valencianistes que sacrificaren llurs dissensions partidistes en pro d'un «ressorgiment totalitari i conscient del País Valencià», organitzà dues Setmanes Culturals Valencianes (1932 i 1933), d'indubtable repercussió a la ciutat de València. La tercera, que devia celebrar-se el juliol de 1936, fou avortada pel sollevament militar contra la República.

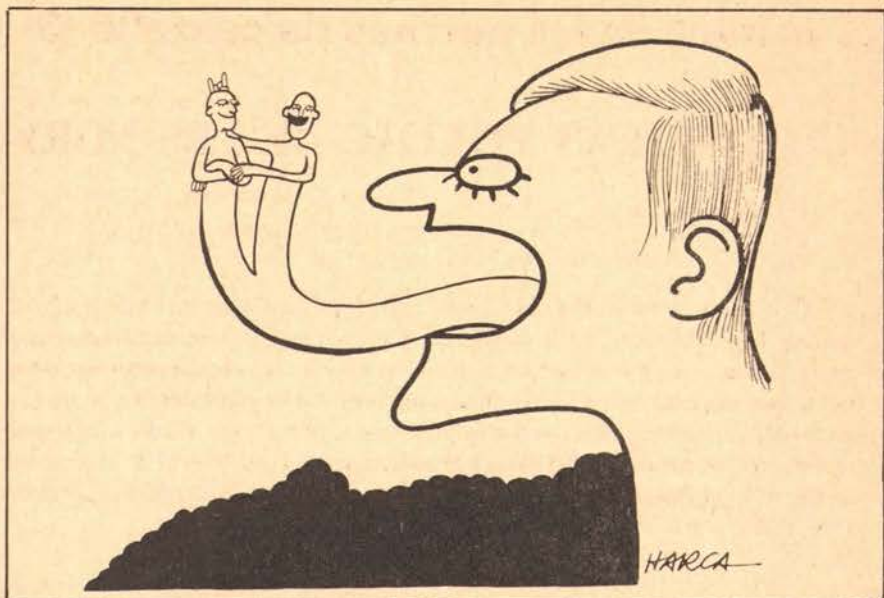
Els avatars polítics de l'època, sobretot els esdeveniments d'octubre de 1934, van radicalitzar l'ambient, impossibilitant-ne la convivència pacífica dels intel·lectuals valen-

cians, si més no d'aquells que pertanyien als sectors més extrems. Un grup com el d'Acció Cultural Valenciana acusà, paradigmàticament, tan dramàtica fractura social: mentre un Emili Gómez Nadal es decantava clarament cap a posicions marxistes, un Joan Beneyto declarava la seua admiració pel corporativisme feixista. Amb una notable diferència: el primer no es desentengué del nostre fet nacional i intentà d'assajar (des de *Nueva Cultura*, apareguda el 1935) la conciliació del nacionalisme catalanista valencià amb el marxisme, actitud que no tingué cap correlat en el segon, qui, oblidant-se dels seus orígens nacionalistes, milità en Falange Española.

Després del bienni republicà-socialista, es produí una abundància de periòdics polítics escrits en la nostra llengua —gairebé tots amb submissió a les Normes de Castelló—, la major part d'ells de curta duració, si bé el fenomen de politització de la nostra premsa perdurà fins juliol de 1936. La dreta nacionalista i catòlica, aplegada en l'entitat Acció Valenciana, publicà *Acció* (1934) i l'esquerra nacionalista i agnòstica *El País Valencià* (1935) i *El Popular* (1936). Tots tres setmanaris van dedicar algun espai a la cultura, però sense la densitat ni l'abast que n'havia arribat a tenir.

La regularització ortogràfica —i per tant lingüística i gramatical— propugnada per les Normes de Castelló i divulgades per les publicacions pedagògiques de Carles Salvador, van ser paulatinament adoptades pels escriptors valencians, que tant en la premsa política, com en les eventuals col·laboracions als diaris —*El Mercantil Valenciano*, el *Diario de Valencia* i *Las Provincias* mantenien una secció setmanal en la llengua autòctona—, van avesar els lectors a llegir un valencià «normalitzat». L'única excepció fou *El Vers Valencià* (1934), dirigit per Josep Maria Bayarri, tossut refractari a les Normes i creador, pel seu compte, d'una arbitrària ortografia sense cap base científica.

En el camp purament cultural cal remarcar l'aparició del *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana* (1935). Aquesta entitat, fundada el 1934, en moments difícils per al valencianisme com a conseqüència dels fets d'octubre a Barcelona, no pogué

desplegar una activitat regular fins setembre del 1935, posant en marxa diversos cursos d'ensenyament. El seu major triomf l'obtingué quan, de resultes d'unes reunions convocades el 26 de febrer i el 10 de març del 1936, n'obtingué l'adhesió de totes les forces del valencianisme polític-cultural per a formular una demanda formal de la cooficialitat de l'idioma. També el 1935, en un intent de superar les divergències polítiques i trobar-hi un lloc neutral d'encontre per impulsar la llengua i la cultura, fou creada l'entitat Proa, subnomenada Consell de Cultura i Relacions Valencianes, que tot seguit tragué a llum el seu butlletí mensual *Timó*, de caire predominantment informatiu, encara que amb alguna col·laboració literària. Contà amb l'adhesió incondicional de tots els sectors valencianistes, que oblidaren tot partidisme. L'existència de Proa i de *La Protectora* féu pensar, amb més il·lusió que realisme, que l'ampliació de construir un ambient cultural «total» podria reeixir. Cap de les dues entitats disposà de temps per desenvolupar els seus programes.

D'altra banda, aviat es va veure que la dreta valenciana tenia escasses opcions culturals que oferir i les poques que en tenia mancaven de vehicle d'expressió perquè no era capaç de procurar-se'l. L'esquerra, conscient que el curs històric cultural no devia interrompre's, aconseguí traure a llum *La República de les Lletres*, sota la direcció de Miquel Duran de València

(1934-1936), potser una de les iniciatives intel·lectuals més interessants del període, comparable a *Taula* i *El Camí*. Aquesta revista mensual creà paral·lelament una editorial, que publicà pocs títols, també per manca de temps. Ocupà, dins del període de la II República, un lloc prominent, significat una passa decisiva en el procés de «normalització» iniciat set anys abans per *Taula*, si bé ara aquest procés resultava ja inseparable de l'evolució política.

La consciència que ser «valencianista» equivalia a ser «catalanista» —o, dit d'altra manera, que ser «valencià» és una manera de ser «català»— anà creixent durant la II República. Carles Salvador es declarà, en la commemoració de *l'Oda a la Pàtria*, d'Aribau, «català de la ciutat de València». Miquel Duran de València, al seu torn, ixqué en defensa del catalanisme i Catalunya en el moment en què les forces reaccionàries espanyoles volien anihilar-los, publicant *Catalunya té raó*, un pamflet polític. L'actitud insubornable dels dos escriptors, compartida per molts d'altres intel·lectuals i artistes, envigorí el moviment cultural valencianista i —com pogué comprovar-se després de la guerra dels Tres Anys— suposà una llavor fructífera. Per mesurar-se la seua vàlua és prou pensar que una llarga era de nit i cendra no pogué impedir que el valencianisme rebrotàs amb força. No sense enemics, és clar, perquè d'enemics n'ha tingut sempre, i no li'n manquen tampoc ara.